

Posudek disertační práce Pavly Tomanové „Původ architektonických tradic předrománských kostelů s centrálním půdorysem v Čechách. Příkladová studie: rotunda sv. Petra a Pavla na Budči“

Ústav pro archeologii, FF UK, 167 stran textu, 178 stran katalogu a neuvedený počet stran obrázků, map a plánů.

Hodnotit přínos disertační práce Pavly Tomanové je komplikovaný a nelehký úkol. A to proto, že každá část je obsahově náročné téma, které si vyžaduje intenzivní a systematický přístup a pozornost. Bohužel si nejsem zcela jist, zda se podařilo plně vytěžit téma a dospět ke komplexnímu pohledu na problematiku a lokalitu. Z vlastní zkušenosti vím, jak je těžké využít jako informačního potenciálu publikované literatury a stejně tak dochované dokumentace z výzkumů, kdekoliv jinde, stejně jako na Budči, z nichž každý jeden byl veden zcela jinými metodami, za jiným účelem a s jinou představou. I přesto jsem s napětím očekával, k jakým závěrům doktorandka dospěla a jaký to může mít dopad na naše další bádání. Bohužel ve stylu velikána své doby Járy Cimrmana musím konstatovat, že se očekávání střídá se zklamáním. Není to, ale zklamání nepředvídatelné, a tedy nelze mít doktorandce za zlé, že se po několika letech práce ocitla jen málo metrů za startovní pozicí. Dovolím si v dalších odstavcích zastavit se u jednotlivých celků a přidat pár postřehů a poznámek.

První část se věnuje kostelům s centrálním půdorysem, názorům na jejich původ, šíření a význam v předem vymezeném prostoru, který byl zvolen vzhledem k dříve publikovaným názorům na původ tradic výstavby centrál ve střední Evropě. Shrnutí těchto názorů jasně ukazuje tendenčnost ve vztahu k vývoji poznání a politickému režimu. Bohužel ani po uvolnění politické situace v 90. letech 20. století se téma nepodařilo posunout dále. Vzhledem k obdobné situaci v jiných oblastech bych neočekával ani výraznější posun ani zde. Což se bohužel ukázalo pravdou. Definitivně rozhodnout o významu staveb centrálního půdorysu ve vztahu k topografii sídlišť na nichž se nacházejí, a to bez komplexní znalosti významu jednotlivých areálů není možné. Podíváme-li se jenom na naše raně středověké lokality, jejichž prostorovou organizaci stěží odhadujeme a chápeme, a to i na dlouhodobě a intenzivně zkoumaných sídlištích. Ačkoliv můžeme uvažovat o jakýchsi tradicích, tak přece jenom dynamika vývoje prostoru nám na řadě míst uniká, a to co by v danou chvíli zapadalo do předpokládaného konceptu, nemuselo za několik desetiletí, ba i let tak být. Nicméně jisté

znaky pravidelnosti jsou napříč Evropou shledávány, a to je pro pochopení struktury společnosti i sídlišť do budoucna jistě přínosem. Zejména ve vztahu k diferenciaci a pochopení významu většího počtu sakrálních staveb na velkomoravských lokalitách je předložený souhrn důležitý, protože snad některé badatele lehce přinutí ke směně směru pohledu na význam jednotlivých sakrálních staveb. Podle mě je důležitá vazba kostelů s centrálním půdorysem na soukromý, tedy intimní prostor, jejich memoriální funkce a primární vazba na církevní „elity“. Potom např. pohřby v rotundě na severovýchodním předhradí na Pohansku u Břeclavi mají pro mě, zejména hrob dobře živeného leč fyzicky nezatíženého muže, zcela jiný význam a podporují mé úvahy o významu prvního kostela v tzv. Velmožském dvorci.

Druhá, rozsáhlejší část práce, je věnována již Budči, dvorci, budečským kostelům a jejich vzájemné hierarchii. Po obšírném úvodu, který mapuje vnímání a chápání Budče ve vztahu k legendám, Přemyslovcům, církvi, významu Budče jako centra národního uvědomění se dostáváme k přehledu realizovaných archeologických výzkumů, stavebně historickým výzkumům, výzkumu kostela P. Marie a přilehlého pohřebiště atd. Bohužel kapitoly ve mě vyvolávají zmatečný dojem. Dvakrát se například setkáváme s podkapitolou o vývoji osídlení. Zatím co jedna začíná v pravěku, druhé se věnuje jen ranému středověku. Kapitola o velmožském dvorci je zařazena za kostel P. Marie a vývoj osídlení, přičemž, k rotundě sv. Petra a Pavla, ke které měla patřit se z pochopitelných důvodů dostáváme až v následující kapitole. atd. Obecné kapitoly jsou střídány s podrobnými popisy výškových situací, načež je vše zakončeno plány do budoucna a dvěma exkurzy, z nichž „Exkurz I: Nové geodetické zaměření kostelů na Budči a dokumentace rotundy sv. Petra Pavla“ bych spíše rozdělil a hledal v následující kapitole. Ta je věnována průzkumům a výzkumům rotundy s podrobným rozbořem stavby rotundy. Následují kapitoly o pohřbívání uvnitř i okolo rotundy. Následuje diskuse současného stavu poznání rotundy, která kriticky reviduje poznatky předchozích generací výzkumů a interpretací. Na ni navazují úvahy o významu dvou kostelů na hradišti a jejich vzájemném vztahu. V kapitole 2.3. jsou prezentovány závěry příkladové studie, které se do jisté míry opakují s diskusními částmi předcházejících kapitol, respektive jedná se o část, která, více než diskusi připomíná teze disertační práce zakončené výčtem nezbytných kroků, které je potřeba udělat do budoucna. Závěr definitivně shrnuje všechny poznatky, ke kterým se podařilo dospět. Přínos této části shledávám zejména v kritickém přístupu k tzv. dvorci a k úvahám o funkci a významu obou kostelů. Bohužel stav poznání Budče, byť patří k jedněm z těch prozkoumanějších v Čechách, je výrazně limitován dlouhodobostí, různorodostí a

nesystematičností výzkumů. Na druhou stranu, upřímně, není to lepší ani tam, kde se provádějí tzv. systematické výzkumy dle jednoho standardu.

Zde mi dovoluje pár úvah o práci. Nejprve formální pohled. Z předloženého textu je zcela zřetelně vidět chvat a stres, kterým byla práce připravována. Přehřel gramatických chyb a zbytečných překlepů, nelogické řazení kapitol a recyklace textu je až vysilující. Osobně, bych nejprve prezentoval historii, výzkumy, průzkumy a situaci na Budči ve vztahu ke kostelům a dalším prozkoumaným prvkům, např. palisádové žlaby tzv. velmožského dvorce a teprve potom bych se zabýval otázkou původu kostelů s centrálním půdorysem a jeho transferem do středních Čech. Práce působí nehomogenním dojmem. Některé věci jsou opakovány, prezentovány v lehce pozměněné podobě. Například kapitola 2.3. je dle mého názoru spíš rozsáhlým závěrem. Obrazové přílohy zařazené přímo v textu by jistě pomohly chápání složitých nálezových situací. Chápu, že pro rychlé odevzdání rukopisu a snazší redaktorské úpravy byly zařazené do samostatné části, ale pokud jsou v textu kriticky komentovány složité nálezové situace, usnadňuje vložená obrazová příloha mnohem lépe chápání popisu. Naprostým vrcholem je absence citačních odkazů v kapitole o kostelech centrální dispozice v jednotlivých regionech, stejně tak v kapitole 2.3. Bohužel doktorandka je již definitivně limitovaná maximální délkou studia, což neumožňuje tyto chyby a přehmaty odstranit a práci uvést do souladu. Z obsahového hlediska je práce také nedotažená. Setkáváme se s obecnými závěry, zejména v kapitole o původu a šíření kostelů centrálního půdorysu. Pro mě nelogické řazení kapitol, snižuje hodnotovou stránku práce. Byl jsem neustále napjatý k čemu vlastně celá práce směřuje. Na samotném konci musím konstatovat, že množství zklamání výrazně převyšuje očekávání. Je vidět, že doktorandka se musela vypořádat s řadou překážek a dle mého soudu se s nimi vypořádala tak, jak mohla. Zda za daných podmínek a možností, které pro zpracování měla, mohla zjistit mnohem více si netroufám říct. Nicméně byt je pro mě práce do jisté míry nepřehledná, uspěchaná a plná školáckých chyb, které by v doktorské disertaci, v současném světě a za možností, které nám nabízí moderní technika, neměly být, našel jsem si v ní řadu pozitivních informací a inspiraci pro mou současnou i plánovanou práci.

Přes výše uvedené výhrady a rozpačitý dojem doporučuji práci Pavly Tomanové k obhajobě.